

## ՊԱՂԵՍՏԻՆԱԳՐԱԿԱՆ

### ԶԿԵՆՆԵՍԱՐԷԹԻ ԳԵՆԵՆԵՍԱՐԷԹԻ ԾՈՎԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

#### ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԱԿԵՏԱՐԱՆԸ

Կեննեսուարէթի ծովակն ու իւր ափունքը և զայն շրջապատող նկարագեղ բույսերը գլխաւոր թատրը եղած են մեր Տիրոջ հասարակական կեանքին: Յիսուս այնտեղ գրեթէ ձկնորսներու շրջանակի մը մէջ ապրեցաւ: Ձկնորսութիւնն ու ձուկերը, որոնք մինչև 26 անգամ յիշուած են Աւետարաններուն մէջ, առիթ տուին բազմաթիւ գէպքերու և աւետարանական շատ մը հրաշքներու:

Dr. Lortet-ի 1875 — 1880 տարիներուն Սիւրիոյ ու Պաղեստինի մէջ կատարած գիտական աշխատութեանց ու Dom Zephirin Biever-ի Տիբերական ծովի ափունքը տասնը-եօթը տարի բնակութեան միջոցին կատարած զննութեանց լոյսով այժմ կարելի պիտի ըլլայ խօսել նոյն ծովակի ձուկերուն ու ձկնորսներուն և ձկնորսական գործիքներուն մասին: Մօտենանք ուրեմն նրբին՝ աւետարանական բնագրին տուեալներուն համաձայն ու փորձենք աւելի մանրամասնութեամբ թափանցել անոր քանի մը հոյակապ ու սքանչելի տեսարաններուն, որոնց պատմութիւնը աւետարանիչները կ'աւանդեն այնքան նկարագեղ ու այնքան սրբապարտ:

#### Ա. ԶՈՒԿԵՐԸ

Տիբերական ծովը միշտ անուանի եղած է իւր առատ ու համեղ ձուկերով: Անոնք կը պատկանին Կիպրագլիններու (Cyprinides), քրոմագլիններու (Chromides) եւ կատուագլիններու (Silurides) երեք ընտանիքներուն:

Կիպրագլինները ծառաներ են, որոնցմէ ձկնաբանները 23 տեսակներ կը թուեն Տիբերական ծովին մէջ: Ամենէն մեծերը 60 — 65 սնգմ. երկայնութիւն ունին: Երբ մէկը կարգաւու ըլլայ Յովհաննու Աւետարանին մէջ պատմուած (Իւ. 12—19) երկորդ հրաշալի ձկնորսութիւնը՝ իր միտքը բնականաբար կ'երթայ շատ տարաբաշխած այս ձուկե-

րուն. «Մտաւ նաւը Սիմոն-Պետրոս ու ցամաք քաշեց ուռկանը՝ լեցուն հարիւր յիսուն երեք խոշոր ձուկերով, ու հակառակ այս մեծ թիւին՝ չը պատռեցաւ ուռկանը»:

Այս ծածաններու ամենէն փոքր տեսակները, որոնք արծաթափայլ գոյն մը ունին, շատ առատ են ու շատ համեղ: Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ այս մանր ձուկը՝ Տարիքէայի մէջ աղուելով՝ կը զրկուէր Հըռոմ ու հոն garum կոչուած համբաւաւոր թացանը կը պատրաստուէր անկէ:

Այս տեսակէն էին հաւանաբար Յովհաննու Աւետարանին մէջ յիշուած (Ձ. 9—11) այն երկու աղած ձուկերը, որոնք հինգ զարեղէն նկանակներու հետ պատանիի մը քով կը գտնուէին և զորս հրաշքով բազմացուց Յիսուս Բեթսայիղայէն ոչ շատ հեռու ամալի տեղ մը:

Գրոմագլիններու ընտանիքը, Գալիլէայի ծովին մէջ, ութ տեսակներէ կը բաղկանայ, որոնց գլխաւորները ծանօթ են Տիբերական ֆրոմիս կամ Տիբերիալիս (Chromis Tiberiadis, Tiberialis) և Սիմոնեան ֆրոմիս (Chromis Simeonis) անուններով: Այս ձուկերը յայտնի են իրենց թիկունքի թեւերու վրայի սուր փուշերով, զորս՝ պաշտպանուելու համար՝ կրնան ցցել կամ վար իջեցնել. ասոր համար Արարացիք զանոնք մուսր (= սատոր) կ'անուանեն: Ձկնաբանները անոնց վրայ նկատած են հետաքրքրական մասնայատկութիւն մը, զոր Dr. Lortet կը նկարագրէ այսպէս.

«Գրոմիսներէն շատերը իրենց ձուկը կը թխեն ու ձագերը կը մեծցնեն իրենց բերնին մէջ, Յաճախ հազիւ 20 սնգմ. ձկան մը բերնին մէջ կը գտնուին 200 արծաթափայլ ձկնիկներ, որոնք սնդիկի կաթիլներու նման աւազին վրայ կ'իյնան: Ձկնիկները այդ եղանակով ապաստանաբանին մէջ քանի մը շաբաթ ապրելէ յետոյ՝ զուրս կ'ելլեն միայն այն ատեն՝ երբ բաւական գարգա-

նան ու կարենան խուսափիլ իրենց թշնամիներու հալածանքէն ու ինքնին հալթայթիլ իրենց սնունդը: Սիմէոնեան քրոմիս կուռած տեսակը անագին բերան մը ունի, համեմատելով իր մարմինն ծաւալին հետ Գարնան եղանակին արուին այսերը միշտ ուռած կ'ըլլան ձուերով կամ ձկնիկներով, զորս ամէնուրեք իրեն հետ կը տանին Դըժուար է խելք հասցնել թէ ինչպէս այդ հոգածու հայրը կրնայ օտար ձուկ մը որսալ առանց վիրաւորելու կամ կուլ տալու մէկ մտաք իր ձագուկներուն: Անիկա շուրի մէջ եղած ատեն բնաւ բերնէն զուրս չի հաներ իր ձագերը: Թխուովի այս նորորինակ խուռչին մէջ ձուերը քանի մը օրէն իրենց կատարեալ կերպարանափոխութիւնը կը ստանան: Փոքրիկները, որ քիչ ատենէն նկատելի կերպով կը զարգանան, շատ նեղուած կ'երևին իրենց անձուկ բանտին մէջ, ուր մէկը միւսին դէմ սեղմուած կը մնան նուա՛ն հասիկներու պէս: Այն ատեն սնուցիչ հօրը բերանը այնքան ձգտուած կ'ըլլայ իր ձագուկներու ներկայութենէն, որ հալելու կըրնայ իր ծնօտները իրարու մօտեցնել:

Ասիկա պայծառ լոյս մը կը սփռէ Մատթէոսի Աւետարանին մէջ պատմուած հետեւեալ հետաքրքրական գէպքին վրայ (ժէ. 23-26): Յիսուս իր հասարակական կեանքի ընթացքին Կափառնաուսը ընտրած էր իրեն բնակավայր ու եղած էր անոր քաղաքացին: Օրին մէկը պաշտօնեայ մը, որ Մովսիսական Օրէնքով սահմանուած (Եւք. Լ. 13) Տաճարի հարկերը կը հաւաքէր, կը կեցնէ Սիմոն — Պետրոս ու կը հարցնէ. «Ձեր վարդապետը չի՞ տար երկրամասնը»: — Այո՛, կը պատասխանէ առաքելը Սաւայն այնքան պարզ չէր խնդրը որքան ինք կը կարծէր: Երբ Պետրոս առու կը մտնէ, կը մօտենայ իրեն Յիսուս ու կ'ըսէ. «Ի՞նչպէս կը թուի քեզ, Սիմոն, ազգաց թագաւորները որոնցմէ՞ կ'առնեն հարկը կամ հատոյթը, իրենց որդիներէն թէ օտարներէն»: — «Օտարներէն»: — «Աղաւտ են ուրեմն որդիները», կը յարէ Յիսուս: Ան ըսել կ'ուզէր. այդ հարկը, զոր կը պահանջեն իմ ձօրս՝ երկինքի Թագաւորին համար, միթէ ես պարտաւոր եմ վճարելու: Պետրոս կը թափանցէ Յիսուսի խօսքի իմաստին, բայց Հրեաները պիտի չկրնային ըմբռնել այս պիտի բացառութիւն մը ու պիտի գալթակ-

զէին: Պէտք էր ուրեմն վճարել երկրաւ մեանը: Բայց որպէ՞ս զի բացայայտ երեցնէ իր Աստուծոյ Որդի ըլլալը, որու մարմին քիչ առաջ յիշեցուցած էր իր հիւրընկալին, ցոյց կու տայ Յիսուս իր ամենակարողութիւնը՝ հրաշքի մը միջոցաւ վճարելով հարկը՝ իր ու Պետրոսի փոխարէն: Ու ծովակին ձուկը կ'ըլլայ հրաշքին միջոցը: «Մով գնա՛, կ'ըսէ Յիսուս Սիմոնին, ձգէ՛ կարթը ու ելած առաջին ձուկը՝ ա՛ռ, բա՛ց անոր բերանը ու հոն սատեր մը (երկրգրամեանին կրկինը) պիտի գտնես, ա՛ռ զայն ու սո՛ւր իմ ուքու փոխարէն»:

Այսպիսի հրաշք մը անկարելի է որ ըլլայ, ըսած են քանի մը բանապաշտներ, հետեւաբար լոկ առասպել մըն է անիկա: Ո՞րն էր կարթով որսացուող այն փոքրիկ ձուկը, որ կարենար թէ՛ բերնին մէջ սատեր մը ունենալ և թէ՛ նոյն ատեն կարթը խածնել: Զինաբանը կը պատասխանէ. — քրոմիս ձուկն է այն, որ առատութեամբ կը զտնուի Տիրեբական ծովին մէջ եւ որ կը կազմութեան շնորհիւ ճիշդ ու ճիշդ կ'իրականացնէ այն պայմանները՝ որոնցմով կը բացատրուի Աւետարանի եղելութիւնը: «Այդ ձուկը, կ'ըսէ իրաւաբ. H. Lesêtre(\*) հակառակ իր բերնին մէջ սատեր մը ունենալուն, առանց զժուարճութեան կրցաւ խածնել նաեւ կարթը, ինչպէս որ նոյնը պիտի ընէին իրեն ցեղակից ձուկերը՝ երբ կուլ տային իրենց սնունդին յատուկ որ եւ որս, այնպիսի պարագայի մը՝ երբ բերանին լեցուն ըլլար ձկնիկներով»:

Տիրեբական ծովի ձուկերուն երրորդ ընտանիքին պատկանող Կասուագիներու (Silurides) մէջ տեսակը միայն կը գտնուի հոն, այն՝ զոր Արաբները պարսլոք կ'անուանեն, և որուն գիտական անունն է *Clarias macracanthus*: Ասոր երկայնութիւնն է միջին հաշուով 90 սնդու. բայց կան ալ որ կը հասնին 1,30 մէդրէն մինչև 1,45 մէդրի ու կը կշռեն 35 էմ 40 քիլոյ: Այս ձուկին Կասուագի կոչուելուն պատճառն է՝ կատուի նման պիսիւր ունենալէն զատ՝ իր սա զարմանալի յատկութիւնը, որ ջուրէն զուրս հանուած ատեն երբոր ձեռքով բռնեն կամ գաւազանով կը գրգռեն՝ զայրացած կատուի ձայնին յարենման ձայն կը արձակէ (Dr. Lortet):

(\*) Dictionnaire de la Bible. 4<sup>me</sup> é. t. 427.

Clariasը կամ կատուածուկը առատ է Տիբերական ծովին մէջ. ան ընդհանրապէս կը գտնուի լիճերն սկսյալն եղերքները ու կը պահուելուի սէզներու և քարերու մէջ և ծառերու արմատներու ներքեւ. երբեմն ձեռքով ալ կը բռնուի Գիննեսարէթի հովտին բազմաթիւ ակերուն մէջ: Անիկա կ'որսա-ցուի նաև ուռկանով՝ միւս տեսակներուն հետ միասին, բայց որովհետև Հրեաներուն արգելուած է զայն ուտել, այդ պատճառաւ կատուածուկը աւելի ատան կը վաճառուի միւս տեսակներէն» (Dom Biever):

Այս արգելքը անկէ առաջ եկած է՝ որ, ինչպէս Եգիպտոսի Clarias anguillarise, նոյնպէս նաև մեր այս պարսպորքը դուրի է թեփէ: Մովսիսական Օրէնքը կ'ըսէ. «Ու ծովերու ու գետերու մէջ եղած անթեւ ու անթեփ կենդանիները պիտի ըլլան ձեզի... անոնց միտէն պիտի չուտէք» ՊԼատ. ԺԱ. 10-12):

Յիսուս երբ Կափառնաուլի կողմերը նաւակի մը վրայ նստած՝ ծովափէն իրեն ունկնդրող Ժողովուրդին կ'ուսուցանէր, հետեալ առակը ըսաւ (Մատթ. ԺԳ. 47-50). «Երկրիցի արքայութիւնը կը նմանի ծովը ձգուած ուռկանի մը, որ ամէն տեսակէն կը Ժողովէ. ու երբոր լեցուեցաւ, ցամաք հանեցին ու նստան աղէկները ամանի մը մէջ Ժողովեցին ու խոտանները դուրս ձգեցին: Այսպէս պիտի ըլլայ նաև աշխարհի կատարածին. հրեշտակները պիտի հլլեն ու չարերը արդարներէն պիտի դատեն ու հնոցի կրակին մէջ պիտի ձգեն»: Աստուածային Վարդապետին ունկնդրող Հրեաներու միտքը, անշուշտ, այդ կատուածուկերուն դեմնաց, որոնք միայն, ինչպէս կ'երևի, Գալիլեայի ծովակէն մէջ կը պատկանէին ընտանիքին արգելուած այն ձուկերուն, որ դուրս կը ձգուին վերջին օրը:

Նոյն այս ձուկերուն պատկերը չէ՞ր որ ներկայացաւ այն բազմաթիւ Գալիլեացիներու միտքին, երբ Երանութեանց լերան վրայ Յիսուսի արտասանած սա խօսքերը լսեցին. «Ո՞վ է ձեզմէ այն մէկը, որմէ եթէ իր ողորդի ձուկ ուզէ, միթէ օ՞ճ պիտի տայ անոր: Արդ եթէ դուք որ չար էք՝ ձեր գաւականերուն աղէկ ընծաներ տալ գիտէք, ո՞րչափ աւելի ձեր Հայրը որ երկիրքն է՝ բարի բաներ պիտի տայ անոնց՝ որ իրմէ կը խնդրեն» (Մատթ. Է. 9-11):

Այս գէպը տեղի կ'ունենար ծովակի

անմիջական մօտերը: Փրկչի ունկնդրներուն մէջ այնտղ կային կէս-հրեայ կէս-հեթանոսներ, որոնք չէին պահեր Մովսիսական պատուէրները ու անխոր կ'ուտէին ու իրենց գաւականներուն ալ կ'ընծայէին այդ կատուածուկերէն, որոնք առաջին տեսութեամբ կը նմանէին իրենց ափերը ապակա-նող լորտուներուն, օձերուն եւ եղջերաւոր խժերուն (\*):

#### Բ. ԶԱՆՈՐՈՆԵՐԸ

Գալիլեայի ծովակէն հանդարտ ու ար-ծաթափայլ ափունքներուն վրայ կայսոր միայն Տիբերիա ու Սեմաք, վերջին հետքերը փարթաւ անցեալի մը, զոր ջնջած են խալմական տիրապետութեան խաւար դարերը: Այս ամայութիւնը ու Պաղեստինի միւս աւաններուն ու քաղաքներուն ինչպէս նաև Սիւրիոյ հետ յարաբերութեանց չզոյւթիւնը նկատելիօրէն նուազեցուցած են հոն թէ՛ ձկնորսութիւնը, թէ՛ ձկնորսնե-րու թիւը: Dr. Lortetի Ժամանակ ձկնորսու-թիւնը կը գտնուէր նաւավարներու փոքրիկ ընկերակցութեան մը ձեռքը, որ միայն վեց մականի ունէր ու անոնցմէ օրական երկուքը կարգաւ ծովը կ'ըլլէին: Վերջին քան տարիներուն ձուկի առեւտուրը զգալի համամասութեամբ աւելցած է՝ Սեմաք-Հայ-Փա-Գամաակոս երկաթուղագիծին շինուե-լուն ու այդ կողմերը հրեայ բնակչութեան աւելնալուն պատճառաւ: Եւ սակայն այսօր ջրային թուչուններն են տակաւին Գալիլեայի գլխաւոր ձկնորսները:

Երբոր քարունը հասնի՝ ջրագաւաններու ամպեր կը փռուին ծովակէն վրայ: Անոնք կ'ընկղմին ջուրին խորը ու ապա երեսը կ'ըլլեն իրենց կտուցին մէջ ունենալով խո-շոր ձուկ մը: Այն ատեն գլխու ընդոստ շարժումով մը ջրագաւաը դէպի վեր օդն մէջ կը նետէ իր որսը, որ իսկոյն կ'իյնայ գլխովայ՝ ուղղակի թռչունի կոկորդին մէջ:

Արագիւններու բազմաթիւ խումբեր իրենց բնակութիւնը հաստատած են ծովակին հիւսիս-արեւմուտքը, մօտերը այն վայրին՝ ուր Յորդանան կը թափի լայն գետա-բերանով մը: Իրարմէ որոշ հեռաւորութեամբ մեծ շրջանակ մը կազմած և գլուխին դե-

(\*) Dom Biever կը հստատէ թէ մէկ տարուան մէջ այդ գետափ կենդանիներէն 15ի չափ սպան-նած է Նոյնիսկ իր բնակած տան մէջ:

պի շրջանակին կեդրոնը զարձուցած՝ այդ խոշոր թաղուհները առաուն կանուխէն գիւրին ու արդիւնաւէտ որսի մը անձնատուր կ'ըլլան: Երբեմն նաեւ հանգրտութեն կը ճեմեն ջրագուաներուն մէջ, ու երբ այս սուգորդներէն մին ջուրին երեսը ելլէ իր որսին հետ՝ ճակնթարթի մը մէջ կը խլին անոր կտուցէն որսը եւ կամ կը յափշտակեն այն վայրկեանին՝ երբ ջրագուանը օդին մէջ կը նետէ զայն (Dom Biever):

Անթիւ բրկաւոր սուգակներ կը լողան ծովակէն երեսը: Կարելի չէ ապրիլէն սեպտեմբեր շրջիլ լճեզերքը ու չտեսնել անոնց գլուխները, որ, սուգանաւորու շրջագէտներու նման, յանկարծ կ'երեւան, քանի մը վայրկեան կը սահին ջուրերու հայելիին վերայէն ու մէկէն կ'աներևութանան ջուրին խորութեան մէջ եւ 100էն մինչեւ 200 մէջր անդին նորէն երեսը կ'ելլեն: Այս գիշակեր թաղուհները մեծ քանակութեամբ կը լափեն փոքր ձուկերը: Իսկ մեծ ձուկերէն կը տորներ կը փրցնեն զարմանալի յաջողութեամբ: Վեհոնք քրոմխնեւու աչքեր կ'ուտեն, կը գրէ Lortet, եւ իրենց երկար եւ սուր կտուցին մէկ հարուածով հարտար վիրաբոյժի մը պէս կը խլեն անոնց աչքերու գուռները շրջապատի մտեղէն թաղանթով միասին:

Ճայն ու փրնկակները, կանչուրուող որորը կամ ծովածիծառը, ջրահաւն ու մարտինահաւը (martin pêcheur) կ'ամբողջացնեն շարքը այն թաղուհներուն, որոնց համար նախախնամութեան կողմէ պատրաստուած սեղան մըն է կարծես Տիբերական ծովը:

Աւետարանական շրջանին Գալիլեացիներն էին գլխաւորապէս վայելողները այդ սեղանին: Իրենց նաւակները կ'աօնէին ծովակի մոմէն կողմերը, ինչպէս կ'աւանդէ Յովհաննէս Աւետարանիչ, ու իրենց սուգակները այդ ջուրերուն մէջ գիշեր ցերեկ կ'որսային առատօրէն:

Բազմաթիւ քաղաքներ ու աւաններ պըսակի մը նման կը բլուրէին Գալիլեայի ծովակը. Երուսաղէմ՝ Մազաթա, Գեներեսարէթ, Կափառնաուզ, Բեթսայիդա, Բորազին, ու հարաւէն՝ Տիբերիա, Սեննաբրիս, Տարիքէա, Գազարա, Հիպպուս ու Սփիկ: Յայտնի է Աւետարանէն՝ թէ բազմաթիւ ձկնորսական նաւակներ կային Երուսաղէմի նաւահանգիստներուն եւ ծովախորշերուն մէջ, Գենեսարէթի

հարուստ հովիտի ափունքը, նաեւ Կափառնաուզ ու Բեթսայիդա: Յայտնի է զարմնալի թէ Պետրոսի, Անդրէասի, Յակոբոսի, Յովհաննէսի ու Փիլիպպոսի, որոնք ամէնքն ալ ձկնորսներ էին, հայրենիքն էր Բեթսայիդա, առաջնակարգ օրոսարանն մը, ինչպէս իր անունէն կ'երևի՝ Հարաւը՝ Տարիքէա քաղաքը իր անունը առած էր ձկան աղածոյի (taricos) իր մասնագիտութենէն, զոր կ'արտածէր մինչեւ Հռոմ: Բնական էր ուրեմն՝ որ ծովակին ձուկը, թարմ կամ սղած, Գալիլեացիներու սնունդին կարեւոր մասը կազմէր: Այս է որ կը սորվինք Աւետարանէն՝ երբոր ժողովուրդը, երկիցս, զմայլած Փրկչի քարոզութիւններէն ու հրաշքերէն, կը խմբուի բնակութեան վայրիւրէ հեռու ծովակի արեւելեան կողմը, այնտեղ չի գլուխուրդնէր, զորս հրաշքով կը բազմացնէ Յիսուս ու կը բաժնէ նախ 4000 ու ապա 5000 մարդոց:

Որոշակ գրօսանքի համար՝ հաճելի ու առողջապահիկ մարդանք մ'ընէ, բայց որոշակ Տիբերական ծովին մէջ ապրուստ ճարելու համար՝ դժուար կ'արհեստ մըն է, վասնզի կլիմայական պայմանները երբեմն այնքան վտանգաւոր կը դարձնեն հոն նաւարկութիւնը՝ որքան ուկիսանոսի բացերը: Եջմարն եղանակին, կը գրէ Dom Biever, արեւելեան քամիները կ'ըլլան ամստեղ, ու այնքան սաստկութեամբ կը փչեն երբեմն, որ նոյնիսկ հեռուներէն կը տեսնուին ծովին խոշոր ալիքներուն փչրուելը Տիբերիոյ տուններու պատերուն դէմ: Այս տեսարանը լոյս մը կը սփռէ Աւետարանի մէկ էջին վերայ: Յիշեցէ՛ք առաջին անգամ հացերը բազմացնելու հրաշքին յաջորդող գիշերը՝ Արեւելեան քամին անուշտ այնքան սաստկութեամբ կը փչէր, որ Պետրոս ու իր ընկերները, հակառակ ամբողջ գիշերը երեսց թափած ճիգերուն, չկրցան Բեթսայիդա ցամաք ելլել, ուր իրմէ աւալը երթալ պատուիրած էր Յիսուս՝ մինչեւ որ ինք արձակէ ժողովուրդը (Մարկ. 9. 45-52):

Վաժմինները մէկէնիմէկ կ'իյնան ծովակին վերայ, կը գրէ Dom Biever, ու շատ անգամ կը տեսնուի որ առոր իւզի նման խաղաղ ու ողորկ մահերեսը կէս ժամուան մէջ կը ծածկուի փրփրադէղ ալիքներով: Նաւահանգիստներու ընկղմիւր հաշուադէպ է այսօր, վա-

սընդիլ ճնաւաւարները աղէկ կը ճանչնան մրրիկը կանխող նշանները, զորս տեսնելուան պէս՝ իրենց նաւակները ցամաք կը քաշեն, և շահու ոչ մէկ հրապոյր չի կըրնար լինին վրայ ճամբորդելու ստիպել զանոնքս: Ձենք զիտրո՝ թէ Պետրոս ու իր ընկերները կը ճանչնային մրրիկը կանխող նշանները թէ ոչ. և եթէ իրիկուն մը կափառնառւոյի սահմաններէն նաւեցին գէպի հարաւ-արեւելք՝ Գերգեսացւոց երկիրը, Տիրոջ քաղաքը հրամանին հնազանդելու համար էր միայն (Մատթ. Ը. 18): Նոյն գիշերը ծովակին բացերը յանկարծ սկսաւ ալէկոծութիւնը, ու երկու նաւակները ապահովաբար պիտի ընկղմէին հովին աստղութենէն՝ եթէ Յիսուս, արթննալով իրեններուն սա յուսահատական աղաղակէն «Տէ՛ր, փրկեա՛ր ըզմեզ՝ զի կորնչլիմք», հրամանով մը չզսպէր չղթյալներուած տաքերը:

Առաքելախերու ժամանակ ձկնորսներու գործը աւելի ծանր էր քան այսօր, վասնզի եթէ անկէ առջին՝ այդ կողմերու ամայացման հետեանքով՝ առատացած է ձուկը, այդպէս չէր սակայն այն ատեն: Աւետարանն ալ երկու անգամ կը յիշէ որսորդութենէ անյալող վերադարձեր. Պետրոս, Անդրեաս, Յակոբն և Յովհաննէս աշխատած էին բոլոր գիշերը ու բան մը չէին բռնած:

Բիթալիգայի մեր այս ձկնորսները շատ վաւթ էին իրենց արհեստին մէջ ու մանկութենէ սովոր էին զրկանքներու, եղանակի խստութեան և ծանր աշխատանքներու: Աւելցուցէք ասոնց վրայ աղքատութիւնը, նաեւ պարզ ու շիտակ նկարագրի մը պարկեշտութիւնը, այն ատեն հասկնալի կ'ըլլայ՝ թէ ինչու մեր Տէրը ձկնորսներու այս դասակարգէն ընտրեց իր աշակերտները, որոնք հետագային աշխարհէ աշխարհ պիտի ընթանային ու յաղթանակ պիտի տանէին դարուն ետականութեան ու ամբարտաւանութեան վրայ:

#### Գ. ԶԿՆՈՐՈՒԹԻՒՆ Ը

ձկնորսական չորս տեսակ գործիք կը կիրարկուի Տիրբերից մէջ. կարթալար ու իրարմէ տարբեր երեք ուռկաններ:

Ծայրը մէկ կամ աւելի կարթեր անցուած լարով մըն էր որ Պետրոս, Յիսուսի հրամանով, որոաց քրոմիսը ու անոր բերնին մէջ զտաւ հարկին սատրը:

Ուռկանի մէկ տեսակը (épercier), զոր Սրաբները շապախ կ'անուանեն, թիւերով հիսուած կ'ունենէ ցանց մըն է՝ 2, 50 մէգր բարձր, զոր շուրը կը ձգեն ծովափէն եւ կամ ցամաքին մօտերը յաճող նաւակին մէջէն: Յաջողելու համար պէտք է ուժով մը նետել գործիքը, ու աջ բազուկով 4—5 մէգր տրամագիծով շրջանակ մը ձնացնելով՝ շուրին մէջ ձգել զայն: Կապարները, որոնք ծոպերու պէս կախուած են անոր եւ զերքեներէն, շուտ մը գործիքը յատակը կ'իջեցնեն ու ամփոփուելով՝ ուռկանին մէջ կը պարփակեն անոր շրջանակին մէջ գտնուող ձուկերը:

Հաւանաբար այս տեսակ ուռկանով ձուկ կ'որսային Սիմոն-Պետրոս ու իր եղբայրը Անդրէաս՝ երբ Յիսուս Գալիլեայի ծովակին եղերքը քալած ատեն նշմարեց զանոնք իրենց նաւակին մէջ եւ ըսաւ. «Ետեւէս եկէք», ու անոնք ձգելով նաւակն ու գործիքը անոր հետեցան: Աւետարանիչին բացատրութիւնը որ եւ է կասկած չի թողուր՝ թէ սարկեալ ուռկան ի ծով» (Մատթ. Գ. 18) ըսածը այս գործիքն էր, այսինքն ամփոփուող ուռկանը: Հաւանաբար այս տեսակ գործիքով մըն էր նաեւ, որ տեղի ունեցած վերջին հրաշալի ձկնորսութիւնը, երբ Փրկիչը երևնալով իր աշակերտներէն եօթնին՝ ըսաւ. «Նաւին աշակողմը ձգեցէք ուռկանը ու պիտի գտնէք» (Յովհ. ԻԱ. 1—11): Այն ատեն չկրնալով վեր հանել գործիքը, որ 153 մեծամեծ ձուկներ կը պարունակէին, ստիպուեցան նաւակին օգնութեամբ մինչև ծովափը քաշել: Կափառնառւոյի շրջականութեն արար մը, կը գրէ Dom Biever, որ մը ձեռքի ուռկանը ձգելով՝ մէկ անգամէն 42 քիւ ձուկ որոաց: Կասկած չկայ՝ թէ ասիկա յաջող որս մըն էր, և սակայն Պետրոսինը հրաշալի էր պարզապէս, որ կատարուեցաւ Յիսուսի հրամանով: Ասով Փերս կիչը կամեցաւ ցոյց տալ այն արդանաւոր առաքելութիւնը զոր հետագային իր հրամանով պիտի կատարէին աշակերտները:

Գալիլեայի ծովակի ձկնորսներուն այս օրուման կիրարկած միւս գործիքը (senne կամ seine) կը կոչուի արաբերէն ճաղփ, որ ի գործածութեան է Սեմաքի նաեւ Տիրբերից մէջ: Անիկա ուղղանկիւն ուռկան մըն է, 400—500 մէգր երկայն և 2—3 մէգր լայն, ուրուն վերին մասին սուռկեր անցուած են ու

ստորին մասին՝ կապարներ ու ծայրերէն պարաններով կապուած։ Մինչ զայն կրող նաւակը կը թիւփալէ ծովակին վրայ՝ ընդարձակ աղեղ մը բուրբերով, յետաւորդ մը կեցած նաւաւորը կամաց կամաց կուրին մէջ կը ձգէ ուռկանը։ Երբ կազմուի կիսաբոլոր փակոցը՝ այն ատեն ծովափը կեցողները ուռկանին կապուած պարաններով կը քաշեն գործիքը, որ եղբքը կը հանէ ինչ ձուկ որ պատահի իր առջև։

Այս կերպ ձկնորսութիւնն էր, զոր Յիսուս նմանցուց երկինքի արքայութեան (Մատթ. ԺԳ. 47-51). «Երկինքի արքայութիւնը ծովը ձգուած ուռկանի կը նմանի, որ ամէն տեսակէն կը հաւաքէ. ու երբոր լեցուեցաւ՝ ցամաք հանեցին ու նստան աղէկները ամանի մէջ ժողովեցին ու խոտանները զուրս ձգեցին։ Այսպէս պիտի ըլլայ նաեւ աշխարհի կատարածին»։

Ուռկանի վերջին տեսակ մըն ալ կայ, զոր Արարնէրը կ'անուանեն մ'պսսհն։ Ան բազկացած է իրարու կցուած երեք ցանցերէ, 3 մէդր լայնքով ու 100 մէդր երկայնութեամբ։ Մէջտեղի ցանցը աւելի սեղմ օղակներ ունի, իսկպէս որ ձուկներ, ամէն մեծութեամբ և խառն խառն, կը բռնուին այդ ցանցերուն մէջ։ Ապա ձկնորսները որոշ հեռաւորութեան մը վրայ նաւակով բազմիցն չրջանը կ'ընեն ուռկանին ու թիակներով ջուրը կը ձեւեն, որպէսզի ձուկերը վախնան ու ինչան ցանցերուն մէջ, ինչպէս ճանճը կ'իյնայ սարգի ստատիսին մէջ։ Երբ արդիւնաւոր ըլլայ որսը՝ ուռկանը ձուկերու ծանրութեան ներքեւ մէջտեղէն դէպի վար կը սուչի ու սուկերը կ'անհերուածանան ջուրերուն տակ։ Այն ատեն դէպի նաւակը կը քաշեն գործիքը, ու աւարը ժողովելէն յետոյ՝ զայն վերստին կը վարեն քիչ մը անդին։

Գիշեր ատեն կատարուող ձկնորսութեան այս կերպն է, զոր Դուկաս Աւետարանիչ (Ե. 1-12). Փրկչի աշակերտներու ձեռամբ եղած կը ներկայացնէ։ Յիսուս ժողովուրդին քարոզելու համար Պետրոսի նաւակին մէջ կեցած է։ Երբ խօսելէ կը դադրի՝ կը հրամայէ անոր. «Առաջ տար նաւը դէպի խորունկը ու ձգեցէ՛ք ձեր գործիքը ձուկ որսալու։ Վարդապետ, պատասխանեց Սիմոն, բոլոր գիշերը աշխատեցանք ու բան մը չբռնեցինք, բայց քու խօսքիդ համար ձգեցի գործիքը։ Ու երբ այդպէս ըրին՝

խիստ շատ ձուկեր փակեցին ներս՝ ուռկանները պատռուելու աստիճան»։

Մին զլիաւոր գաղափարներէն աւետարանական բոլոր այն դէպքերուն, ուր հանդէս կու գան Գիննիսարէթի ձուկերն ու ձկնորսները, այն է՝ զոր նոյնինքն Յիսուս կը բացատրէ այլ եւ այլ ատեններ. «Մի վախնաք, այսուհետեւ մարդոց որսորդներ պիտի ընեմ ձեզի»։ Առաջին քրիստոնեաներուն սիրելի էր այս աշխարհնութիւնը, կրօնքի համար նահատակուողներու շիրմաներուն վրայ անոնք յաճախ ներկայացուած են փոքրիկ ձուկերով՝ ջուրէն հանուած՝ ձեռամբ խորհրդաւոր ձկնորսի մը, Պետրոսի կամ ուրիշ առաքելի մը, որ վերստին կը ծնի զանոնք շնորհաց աւազանին մէջ։ Հաւատացեալները պարտին պահել մկրտութեան շնորհը, «վասնզի, քրիստոնեան, կ'ըսէ սուրբ մը, կը նմանի ձուկի մը, որ կենդանի ջուրի մէջ կ'ապրի»։

Գաղիլեայի ծովակի աւետարանական տեսարաններու յիշատակը ծնունդ տուած է ուրիշ պատկերի մը։ Սրկու առիթներով աստուածային Վարդապետը ձուկը իբրեւ խորհրդաւոր սիմվոլ մը ցոյց տուած է իր աշակերտներուն։ Յիսուս վերջին անգամ Գիննիսարէթի ծովափը հրեւցած ատեն իր իսկ ձեռքով խորոված էր ձուկ մը ու բաժնէն իր զայն իր աշակերտներէն եօթմիսն հետ (Յովհ. ԽԱ.)։ Գրիստոնեաներու առաջին սերունդը այս եղելութիւնը մերձեցնելով հացերու և ձուկերու բազմացումին՝ ձուկը Ս. Հաղորդութեան խորհրդանշանը համարեցաւ, ինչպէս կ'երեւի գետնադամբաններու յիշատակարաններուն վերայ։ Այդ յիշատակարաններու մէկուն վրայ կայ ուշագրաւ նկար մը, ուր արուեստագէտը իրարու հետ միացնելով աւետարանական երկու տեսարանները՝ կը ներկայացնէ Եօթն բազմականներ, հացի կողովներով լեցուն սեղանի մը շուրջ, ուր կայ նաեւ ձուկ մը միայն, զոր իրենց մէջ կը բաժնեն։ Այդ բազմականները գրեթէ մերկ են, ինչոր ցոյց կու տայ թէ իրենց նաւակներէն նոր դուրս ելած ձկնորսներ են, Յովհաննէս Աւետարանիչի նկարագրածին համաձայն։ Ս. Յոգոստինոս ասոր իմաստը կը բացատրէ սկիզբն թաւախաղով մը. «Piscis assus Christus est passus», որ կը նշանակէ՝ «Սկիզբն ձուկը ցաւատանջ Գրիստոսն է»։

Այսպէս ուրեմն Յիսուսի մտածումին մէջ նոյնիսկ՝ Տիբերական ծովի ձուկը բարձր արժէքի մը հասած է. անկա բացորոշապէս կը խորհրդանշէ Քրիստոսը, Ս. Հաղորդութեան Քրիստոսը, նոյնինքն տառապող Քրիստոսը: Շատ անգամ խաչի խորհրդանշանը համարուող երեք ժանիկի մը վերայ անցուած զլվիկն ալ այս մեկնութիւնը կը հաստատէ: Նոյնն է նաեւ պարագան յուսնաբէն IXΘΥC (= ձուկն) բառին, որուն աւելն մէկ տառին մէջ քրիստոնեաները տեսան այն հինգ բառերուն սկզբնատառերը, որոնցմով կը կապուի Նիքիոսի Խրիստոս Ծեսոյ Ծածոյ ( = Յիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ Փրկիչ ):

Կ'աւարտենք գրութիւնս ուղղելով ընթերցողներուն ներկորդ Դարէն հասած տապանագիրի մը սա գեղեցիկ մաղթանքը, զոր քրիստոնեայ Պեկտորիոս կ'ուղղէ ի Քրիստոս իր եղբայրներուն.

Ո՛վ աստուծային սերունդ երկնաւոր Զկան,  
մաւուր սիր մը կրէ՛ միւս,  
Ապրէ՛ մահկանացուներու հետ այսեղ՝ աստուծային շուրեքու անմահ սկիւն մէջ...  
Ընդունէ՛ մեզրի նման քաղցր սնունդը՝ սուրբերու Փրկչին ձեռքէն,  
Ու ձեռքերով մէջ բռնելով ԱՅԻՆԿ՝ յագեցու՛ր անօրութիւնդ:

Հայացող՝ Մ. Ե. Ն.

## Գ Ի Ր Ք Մ Ը

— 0 —

Իսկապէս «սրտագին» դրուածք մըն է այն՝ զոր Տրապիզոնի «պատկեալ» Եպիսկոպոսը, Տ. Գարեգին Սրբազան Խաչատուրեան, այժմ ի Մարտէյլ, հրատարակած է քառածալ, 374 էջոց, պատկերազարդ շքեղ հատորով մը, «Աշխարհի լոյսն ի Հայս, կամ Աւետարանի լոյսը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ պրիսմակէն» վերնագրին տակ, ա՛յս տարի, մաքուր տպագրութեամբ, ի Փարիզ:

Բանասիրական յաւակնութիւններէ կամ

գրագիտական հրայրքներէ չէ որ մղուած է Սրբազանը՝ ծնունդ տալու համար այդ ուշագրաւ գործին (թէ և այդ երկուքն ալ — բանասիրութիւն և գրականութիւն — կը զգացնեն ինքզինքնին անոր էջերէն շատերուն վրայ, որչափ որ պիտի տանէր նիւթը՝ իրեն համար նախագծուած այդ սահմանին մէջ), ալ, ինչպէս անոր ենթատիտղոսը կը յատնէ, Հատ գովելի տենչէ՛ մը՝ «Կիրականօրեայ դասեր կամ ընթերցումներ» ներկայացնելու համար անոնց, որոնց մէջ դեռ արթուն է իրենց հաւատքին, եկեղեցիին և պատմութեան զգացումը: Աւելի մասնաւորելով՝ իր բուն դիտումն է, ինչպէս զբքին ընդհանուր խորագիրը կը զգացնէ, լուսբանել քրիստոնէական կրօնքի հայ կեանքի մէջ հաստատումը և արդիւնաւորումը՝ եկեղեցական գրականութեան և պատմութեան փաստարկութեամբ: Ու, պէտք է ըսել, Սրբազանը այս մասին իր մեթոդը կը գործադրէ լրիւ, կարծես առաւելագոյն ջանագրութեամբ նոյն իսկ, քանի որ երբեմն կը հեռանայ մինչեւ կրօններու և փիլիսոփայութեան պատմութեանց սահմաններէն բաւական ներս:

Երեք շրջաններու բաժնուած է գործնամոդը. Նախաբիսոսնեական, Առաւելական կամ Նախալուսաւորչեան, Լուսաւորչեան: Առաջինին մէջ, որ երկու ստորաբաժանում ունի՝ Իւրաքանչիւրը իր բազմաթիւ ենթամասերով, հակիրճ բայց յստակ դատումներով նկատի կ'առնուի կրօնի մագման ու կրօններու և ճշմարիտ կրօնին համեմատութեան հարցերը, և յետոյ կը խօսուի Հայոց հին կրօնին մասին: Ներկորդին մէջ, որ վից մասեր ունի՝ մէն մին 4-6 հատուածներով, իրենց ընդհանուր գիծերուն վրայ կը նկարագրուի Թաղէսի և Բարթոլոմէոսի առաքելական գործունէութիւնը, Ռսկեանց և Սուքիասեանց, Թէոդորոս Սալահուեիի և Հովիթիմեանց ու Գայլանեանց պատմական և վկայաբանական դրուագներով: Ներսիսի մէջ, որ կը բաղկանայ եօթը մասերէ, սակայն մէկը 5-15 յոգուածներով, աւելի հանգամանորէն կը ներկայացուի Լուսաւորչի և Որդւոց և Թուանց դարաշրջանը, մինչև Մեծն Ներսէս:

Իւրաքանչիւր գլուխ, պէտք է ըսել, պանծացումն է կրօնաբարոյական սկզբունքի մը կամ եկեղեցապատմական ճշմարտութեան մը, պատկերազարդուած, ընդլայնուած և լուսաբանուած՝ աստուածանշակաւ ընթերցումներով, մեկնողական խորհրդածութիւններով, և յաճախ՝ պատ-